

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376.1-056.264:373.2

Брушневська І.М.

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У статті автор представляє результати експериментального дослідження сформованості фонематичних процесів у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Аналізує і характеризує виявлені механізми порушень, вказує на їх взаємообумовленість. Зазначає, що механізм порушення фонематичної складової мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ є неоднорідним, про що свідчить неоднакова симптоматика проявів даного дизонтогенезу. Характер порушень свідчить про недостатність сформованості фонематичних уявлень внаслідок нестійкості та виснажливості фонематичної уваги, недостатньої сформованості фонематичного сприймання, фонематичного слуху та фонематичного аналізу, ймовірного прогнозування на фонологічному рівні мовленнєвої діяльності. Вказує, що виявлені недоліки є однією із причин недостатньої сформованості мовленнєвої діяльності у зазначеній категорії дітей. На основі отриманих результатів буде розроблено зміст методики формування комунікативного компонента у дітей п'ятого року життя із ЗНМ.

Ключові слова: діти п'ятого року життя, загальний недорозвиток мовлення, мовленнєва діяльність, фонематичне сприймання, фонематичний аналіз, фонематичний слух.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку спеціальної дошкільної педагогіки одним із пріоритетних напрямів є питання вивчення становлення основних складових мовленнєвої діяльності дітей з урахуванням новітніх наукових даних про психолінгвістичну структуру мовленнєвої діяльності, її психологічні механізми.

Мовленням опосередковані різні види діяльності дитини як на ранніх етапах розвитку, так і на більш пізніх. Формування фонематичних процесів мовленнєвої діяльності в онтогенезі звичайного розвитку дитини зумовлено постійною потребою у здійсненні комунікативних намірів, відбувається у тісній взаємодії та взаємозалежності.

Проблема формування фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку є однією з найактуальніших через свою фундаментальність. В основі звичайного розвитку сприйняття, розпізнавання і відтворення мовленнєвих звуків, самоконтролю за власним мовленням лежать сформовані фонематичні процеси.

Теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження свідчить про недостатність цілісних уявлень про стан сформованості фонематичних процесів у дітей п'ятого року життя із ЗНМ. Зокрема практично невивченим є їх вплив на формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності. У зв'язку з цим виникла необхідність у проведенні спеціального експериментального вивчення сформованості фонематичних процесів у дітей п'ятого року життя із ЗНМ.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченням питання розвитку фонематичних процесів у дітей займалися Б. Ананьєв, О. Дікушина, М. Жинкін, Г. Каше, Р. Лалаєва, Н. Нікашина, М. Швачкін та ін. Аналіз наукових досліджень (Є. Вінарської, Н. Гаврилової, Е. Данілавічюте, Ю. Рібцун, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тищенко та інших) дозволяє прослідкувати послідовність та взаємозумовленість у формуванні фонематичних процесів у дітей в онтогенезі. З'ясовано, що у дітей фонематичні процеси формуються послідовно - від простішого до складнішого: фонематичне сприймання - фонематична увага - слуховий (фонематичний) контроль - фонематичні уявлення - фонематичний аналіз і синтез [1, с.85]. На залежність розвитку процесу вимови звуків від стану сформованості фонематичного сприймання вказують дослідження з проблеми лінгвістики і психолінгвістики (В. Бельтюков, О. Вінарська, О. Гвоздєв, Д. Ельконін, Л. Журова, Л. Калмикова, Р. Левіна, В. Орфінська, М. Савченко, Є. Соботович, С. Цейтлін).

Мета статті – проаналізувати виявлені механізми порушення сформованості фонематичних процесів, які є складовими комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя

із ЗНМ.

Виклад матеріалу дослідження. В процесі проведеного діагностичного дослідження було акцентовано увагу на визначенні рівня сформованості основних компонентів фонематичного розвитку у дітей п'ятого року життя із ЗНМ (ЕГ) та із звичайним мовленнєвим розвитком (КГ). Проаналізуємо основні показники в обох групах.

При обстеженні фонематичної системи мовлення окремо досліджувалися фонематичне сприймання, фонематичний слух, фонематичний аналіз і фонематичне уявлення (див.табл.1). У розгалуженій системі фонематичних процесів фонематичне сприймання відіграє ключову роль. Порушення саме цієї ланки унеможлиблює наступний спонтанний розвиток звукової сторони мовлення [3, с.4]. Зважаючи на те, що фонематичний аналіз, синтез та уявлення формуються на основі фонематичного сприймання, важливо найперше його розглянути. Стан сформованості фонематичного сприймання дітей п'ятого року життя із ЗНМ було з'ясовано нами за допомогою проб 1.33.–1.35.

Вагомі результати показав якісний аналіз результатів проби 1.33 («Послухай і повтори»). При виявленні вміння сприймати, розрізняти і правильно відтворювати опозиційні за акустико-артикуляційними ознаками групи звуків дітям обох груп пропонувалися склади із свистячими та шиплячими звуками, оскільки саме їх сприймання і вимова в нормі повинні бути засвоєні, але є найбільш проблемними для дітей п'ятого року життя.

Діагностовані продемонстрували наступні результати: у 68% дітей ЕГ – достатній рівень, у 32% - низький. А от в КГ 28% дітей показали високий рівень, 72% - достатній. Разюча відмінність в результатах обумовлена несформованістю перцептивного рівня слухового сприймання, результатом чого є порушення розрізнення звуків за акустично-артикуляційними ознаками. Більшість помилок було зафіксовано при багаторазовому повторі опозиційних пар звуків (свистячий-шиплячий-свистячий) – вони взаємозамінювалися, змішувалися або взагалі випускалися. Все це є свідченням несформованості процесів диференціації звуків, нестійкості слухової уваги і дефіциту слухового контролю, незакінченим процесом формування точних артикуляційних рухів, порушення звуковимови у дітей п'ятого року життя із ЗНМ.

При пред'явленні картинок, назви яких є словами-паронімами (проба 1.34 «Послухай і покажи»), діти показали достатньо високі результати при вказуванні потрібної картинки: високий рівень продемонстрували 52% дітей ЕГ і 72% дітей КГ, достатній – 48% дітей ЕГ і 28% дітей КГ. Це свідчить про закінчення процесу спонтанного фонематичного розвитку у дітей п'ятого року життя із ЗНМ: сформовані диференційні еталони слів та окремих звуків, діти чують і правильно вимовляють більшість звуків рідної мови.

Діти з III рівнем мовленнєвого розвитку ЕГ продемонстрували достатній рівень фонематичного сприймання і диференціювання звуків на слух. Назви картинок попередньо були їм знайомі і труднощів у виконанні завдання не виникло. В більшості випадків діти не потребували педагогічної допомоги, хіба що використовувалися зауваження не відволікатися на розглядання наступних зображень.

Протилежний алгоритм був передбачений при виконанні проби 1.35 («Назви, що побачив») – назвати пред'явлені пари картинок (передбачалося використання слів-паронімів). Якщо при звичайному впізнаванні і вказуванні картинок, назвами яких були слова-пароніми, у дітей не спостерігалось значних труднощів, то при вимозі впізнати і озвучити ці назви діти п'ятого року життя із ЗНМ у 76% показали достатній рівень, у 24% - низький рівень виконання завдання. Характерними були помилки сплутування назв, опозиційних фонем, заміна звуків, що призводила до зміни значення слова, відсутність контролю за власним мовленням. Одні діти не помічали помилок у власній вимові, а коли педагог їх виправляв, то наполягали, що вони так само щойно вимовили це слово. Інші – неправильно вимовляли і повторно, ніяк не реагуючи на зауваження. При виконанні завдання дошкільники із ЗНМ потребували педагогічної допомоги, яка надавалася у вигляді акцентування на певному елементі, який допоміг згадати назву предмета, навідних запитань, звукових підказок.

Діагностика фонематичного слуху (проби 1.36-1.37) проводилася на матеріалі немовленнєвих звуків та мовленнєвого матеріалу. Кількісний аналіз сприймання, впізнавання і називання немовленнєвих звуків (проба 1.36 «Назви, що почув») показав, що 56% дітей ЕГ виконали його на достатньому рівні, 44% - на низькому (в КГ 64% дітей виконали завдання на високому рівні, 36% - на

достатньому). Низький рівень фіксувався при впізнаванні менше трьох звуків.

Якісний аналіз виконаної проби показав, що діти із ЗНМ або утруднювалися назвати, кому належать ці звуки, і потребували педагогічної допомоги, або взагалі не мали варіантів відповіді. Причиною є невміння уважно слухати і впізнавати немовленнєві звуки, недотримання умов інструкції, недорозвиток слухової пам'яті. Замість того, щоб уважно слухати і впізнати джерело звуку, діти роззиралися по сторонам, шукали що і звідки звучить. Зафіксовані помилки при диференціації схожих звучань (звук поцілунку і сьорбання води із чашки). При виконанні завдання використовувалася розширена педагогічна допомога: повторення звучання, постановка навідних запитань, актуалізація попереднього досвіду оперування з предметами.

Отримані результати дали нам можливість вказати на те, що у дітей п'ятого року життя із ЗНМ порушене формування співвідношення «звук-предмет», механізм прогнозування ймовірності приналежності звуку певному предмету. Однією з причин цього є збіднений досвід оперування із звучанням предметів, недорозвиток мимовільної уваги та пам'яті.

Дослідження фонематичного слуху при розрізненні звуків мовлення (проба 1.37 «Плесни у долоні, коли почуєш звук у слові») дала дещо кращі результати, зважаючи на те, що діти ЕГ відвідують дошкільні навчальні заклади, де програмою середньої логопедичної групи передбачений такий вид роботи: 68% дітей виконали його на достатньому рівні, 32% - на низькому. Легше упізнавалися звуки у відкритих складах, важче – при збігові приголосних звуків. Важливим був і факт наявності потрібного звуку у звуковимові дитини – діти менше помилялися при сформованості навичок правильної його вимови. І навпаки – у 92% зафіксовані помилки впізнавання та диференціації звуку при відсутності навичок правильного його вимовляння. Це зайвий раз доводить правильність думки дослідників (Е. Данілавичюте, Н. Гаврилова, О. Гопіченко, Ю. Рібцун, Є. Соботович) про те, що фонематичні слух та уявлення у дітей із ЗНМ формуються у відповідності до власної неправильної вимови.

Вивчення стану сформованості фонематичного аналізу (проби 1.38 – 1.41) показало, що найбільше труднощів викликало у дітей виконання проби 1.38 («Чутливе вушко»), якою передбачалося диференціювання звукових форм слів-паронімів (68% дітей ЕГ мають достатній рівень, 32% дітей – низький рівень; у дітей КГ 64% дітей – високий рівень, 36% - достатній). Дітям складно було вловити різницю між запропонованими словами внаслідок несформованості вміння виділяти і чути окремі фонеми та встановлювати їх послідовність у слові (при звичайному онтогенезі ці вміння формуються після чотирьох років).

Зокрема, при відтворенні спостерігалися змішування звуків (*ліс - лиз, син - зинь*), хоча до цього ізолювано вони вимовлялися правильно. Зафіксовано випадки оглушення звуків (*шити – шити, дуп – зуп, пік – пик, мак - пак*). Діти повторно називали аналогічні склади, не помічаючи помилки (*лак – лак, жити – жити*). Неодноразово їм надавалася посиljena педагогічна допомога: повторне зачитування слів, акцент у вимові на опозиційні звуки, заохочення спробувати іще раз.

Якісний аналіз результатів виконання даної проби показав, що недиференційована вимова різних груп звуків (свистячих, шиплячих, сонорних та аффрикатів) є наслідком порушення фонематичного сприймання, недорозвитку фонематичного слуху, слухової уваги. Причому вказані недоліки процесів диференціації стосувалися не лише звуків, що відрізнялися тонкими акустико-артикуляційними ознаками, а й більш контрастних звуків (*бив – бит, нас – нат*). Варто зауважити також, що ці звуки є сформованими у звуковимові дітей. Все це є причиною уповільненого процесу оволодіння навичками звукового аналізу дітьми п'ятого року життя із ЗНМ.

Майже однакові результати (4% дітей із ЗНМ показали високий рівень, 60 і 68% - достатній, 36 і 28% - низький рівень) ми отримали в результаті обробки результатів виконання проб 1.40-1.41 («Звукові чарівники», «Поверни перший звук у слово»). Дослідження стосувалося визначення рівня сформованості антиципації у дітей п'ятого року життя із ЗНМ при прогнозуванні ймовірності появи потрібного звуку на початку слова. Особливо складно було дошкільникам виконати перші спроби: використовувалися повторення завдання, навідні запитання, рухові підказки. Вони відволікалися від суті завдання, орієнтувалися на перше слово у словосполученні, додаючи семантично близькі слова-відповідники (*теплий ..ай – теплий шапка, теплий молоко*). При додатковій вказівці сконцентруватися і

дати правильну відповідь, діти при виконанні третього-четвертого варіанту показували здебільшого достатній рівень, тобто правильно називали деформоване слово.

При якісному аналізі було зафіксовано наступні помилки:

- нерозуміння алгоритму поєднання звуків у слові, внаслідок чого невміння виділити перший звук у слові;
- труднощі при утримуванні в пам'яті всього слова при подальшому його аналізі і, як наслідок, пропуски або додавання зайвих звуків у слові;
- замість окремого звуку називався склад, що є свідченням порушення фонематичного аналізу;
- порушення механізму ймовірного прогнозування цілісного звукового образу слова.

Найкращі показники було зафіксовано в результаті кількісного аналізу результатів виконання проби 1.39 («Назви перший звук у слові»): у 12% дітей ЕГ - високий рівень виконання, у 48% - достатній, у 40% - низький (у дітей КГ 56% дітей – високий рівень, 44% - достатній). Це обумовлено кількома стимулюючими чинниками: протяжна вимова педагогом потрібного звуку у слові, певний досвід виконання аналогічних завдань у середній логопедичній групі ДНЗ. Краще діти виконували завдання на виділення першого голосного звуку у слові, з труднощами – першого приголосного. Це пояснюється акустичними властивостями названих звуків та їх артикуляційними характеристиками, що значно полегшує процес фонематичного аналізу слова.

Однак, при відносно кращих результатах виконання завдання, нами все ж було зафіксовано помилки: пропуски приголосних звуків при їх збігові (*айсра, ідик*); перестановка звуків (*овілець*); перестановка складів (*мотолок*); додавання зайвих звуків (*овлівець*); називання першого складу замість звуку.

Отже, результати проведеної діагностики вказують на несформованість функції фонематичного аналізу у дітей п'ятого року життя із ЗНМ. Недиференційованість фонем в усному мовленні є причиною заміни та змішування звуків. Це дає нам підстави передбачити в подальшому у даній категорії дітей труднощі в процесі повноцінного засвоєння звукової сторони мовлення.

Для дослідження рівня сформованості фонематичних уявлень у дітей п'ятого року життя контрольної та експериментальної груп нами було використано проби 1.42-1.47. Матеріали до проби добиралися індивідуально, з врахуванням рівня сформованості звуковимови. Ми передбачали, що для пошуку слова-назви картинки із заданим звуком (проба 1.42 «Знайди малюнок») та передбачення ймовірності появи певного звуку у відповідному положенні в слові (проби 1.43-1.47), у дітей повинно бути достатньо сформованим цілісність уявлення про фонему (це забезпечує достатній розвиток фонематичного сприймання та диференціації звуків), акустичний алгоритм її відтворення (виникає внаслідок достатнього розвитку кінестетичного сприймання та рухової пам'яті) та її місце у слові (цьому сприяє достатній розвиток фонематичного слуху).

Особливий акцент було зроблено на діагностиці сформованості ймовірного прогнозування у фонологічній ланці мовленнєвої діяльності, яке має базуватися на попередньому досвіді активного вживання даних словоформ, достатньому розвитку фонематичного слуху, семантичному співвідношенні гармонійної взаємодії двох слів у словосполученні.

Кількісний аналіз результатів дослідження показав практично майже однакові показники по всім пробам:

- проба 1.42 «Знайди малюнок»: 64% дітей ЕГ – достатній рівень, 36% - низький (в КГ 52% - високий рівень, 48% - достатній);
- проба 1.43 «Парні слова»: 60% дітей ЕГ – достатній рівень, 40% - низький (в КГ 60% - високий рівень, 40% - достатній);
- проба 1.44 «Кожному звуку – своє місце»: 74% дітей ЕГ – достатній рівень, 26% - низький (в КГ 68% - високий рівень, 32% - достатній);
- проба 1.45 «Чутливе вушко»: 12% дітей ЕГ – високий рівень, 68% дітей – достатній рівень, 20% - низький (в КГ 60% - високий рівень, 40% - достатній);
- проба 1.46 «Хто-хто в цьому слові живе?»: 60% дітей ЕГ – достатній рівень, 40% - низький (в КГ 52% - високий рівень, 48% - достатній);

- проба 1.47 «Зниклий звук»: 56% дітей ЕГ – достатній рівень, 44% - низький (в КГ 52% - високий рівень, 48% - достатній).

Якісний аналіз результатів проведених діагностичних проб показав, що у дітей п'ятого року життя із звичайним мовленнєвим розвитком фонематичні уявлення відповідають віковому рівню несформованості власної звуковимови та фонематичного слуху. Достатній рівень розвитку слухового контролю та фонематичного аналізу дозволив більшості з дітей самостійно правильно виконати запропоновані завдання, інші ж потребували незначної допомоги (повторення інструкції, повторне зачитування слів). Фіксувалися змішування сонорних та шиплячих звуків у мовленні, труднощі при прогнозуванні появи звуку в середині слова.

У дітей п'ятого року життя із ЗНМ було зафіксовано значно більше труднощів та помилок. При виконанні проби 1.42 «Знайди малюнок» діти потребували повторення та уточнення інструкції (*не називати усі картинки, а лише ті, у назві яких є звук [з]*), апелювання педагога до символізації звуків (*послухай, чи не дзижчить у цьому слові комарик*). Діти з низьким рівнем сформованості фонематичних уявлень виконували завдання при повторному проговоренні кожного слова окремо і стимулюючому запитанні педагога (*у цьому слові є цей звук? А у цьому?*). Самостійно визначити наявність звуку у пред'явлених словах дітям було складно, що свідчить про відсутність цілісного акустичного образу слова, порушення фонематичного сприймання та аналізу.

Ці ж чинники є причинами помилок, зафіксованих при виконанні проб 1.43 – 1.47. При визначенні ймовірного звуку в кінці одиничного слова діти із ЗНМ перепитували, потребували уточнення значення слова, змішували звуки, переставляли склади. Замість одного звуку вони додавали декілька (*літачок* замість *літак*, *лимони* замість *лимон*), не звертаючи увагу на зміну значення слова. Якщо ж ціле слово в результаті прозвучало правильно, але педагог просив повторити саме зниклий звук, діти утруднювалися це зробити.

Значно легше було виконати завдання із прогнозування появи певного звуку в одному із слів словосполучення (проба 1.45 «Чутливе вушко»). Ми вважаємо, що це обумовлено семантичним співвідношення прогнозовано-гармонійного поєднання слів у пари: слово-ознака стимулювала появу правильного слова-назви.

Найскладнішими виявилися завдання із прогнозування появи зниклого звуку в середині слова (проби 1.46-1.47). Завдання пропонувалося в двох варіантах: визначення зниклого звуку на слух та додаткове пред'явлення картинок (відповідних та конфліктних). Перший варіант виявився занадто складним: діти з першого разу не розуміли суті завдання, відображено повторювали «зіпсоване» слово, за попередньою аналогією виконання завдань намагалися вставити звуки на початку або в кінці слова, змішували звуки. Виконання завдання при допомозі предметних картинок дещо полегшило пошук, однак і тут фіксувалися: неправильне називання картинок, змішування звуків, додавання звуків навздогад, невміння виділити і назвати зниклий звук в середині слова при збігові приголосних. Наявність конфліктних зображень зайвий раз відволікала увагу дітей, вони намагалися «приспосувати» їх до контрольних слів.

Варто зауважити, що повторне виконання завдання у першому варіанті (після другого варіанту), показало значні кращі результати, що свідчить про перспективні позитивні результати корекційної роботи з даною групою дітей.

Таблиця 1

Результати дослідження стану сформованості фонематичної системи мовлення (у %)

Категорії дітей	Фонематичне сприймання			Фонематичний слух			Фонематичний аналіз			Фонематичні уявлення		
	В.р.	Д.р.	Н.р.	В.р.	Д.р.	Н.р.	В.р.	Д.р.	Н.р.	В.р.	Д.р.	Н.р.
Діти із ЗМР (КГ)	49	51	0	60	40	0	56	44	0	57	43	0

Діти із ЗНМ (ЕГ)	17	64	19	0	62	38	5	61	34	12	63	25
------------------	----	----	----	---	----	----	---	----	----	----	----	----

Висновки. Репрезентовані результати свідчать про недостатність сформованості фонематичних уявлень у дітей п'ятого року життя із ЗНМ внаслідок нестійкості та виснажливості фонематичної уваги, недостатньої сформованості фонематичного сприймання, фонематичного слуху та фонематичного аналізу, ймовірного прогнозування на фонологічному рівні мовленнєвої діяльності. Все це є причиною несформованості готовності дітей до оволодіння звуковим аналізом і синтезом слів і може слугувати причиною потрапляння таких дітей у групу ризику щодо виникнення дислексій і дисграфій.

Варто також зауважити, що механізм порушення фонематичної складової мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ є неоднорідним, про що свідчить неоднакова симптоматика проявів даного дизонтогенезу. Причиною цього є різна етіологія виникнення загального недорозвитку у дітей експериментальної групи (наявність ЗГПР, органічних уражень мовно-слухового та мовно-рухового аналізаторів, системних порушень мовлення нез'ясованої етіології) [2, с.48].

Використана література:

1. **Брушневська** І.М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу [Текст] / І.М. Брушневська // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Випуск LXX. – Том 1. - Херсон. – 2016. – с.84-89.
2. **Рібцун** Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ [програмно-метод. комплекс] / Юлія Валентинівна Рібцун. – К. : Освіта України, 2011. – С. 47–50.
3. **Тищенко** В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення //Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.4. –К.: Актуальна освіта, 2007. – с.3-18.

References

1. **Brushnevs`ka** I.M. Mexanizmy` rozvy`tku fonematy`chnogo komponentu movlennyevoyi diyal`nosti ditej za umov zvy`chajного ontogenezu [Tekst] / I.M. Brushnevs`ka // Zbirny`k naukovy`x prac` «Pedagogichni nauky`». – Vy`pusk LXX. – Tom 1. - Xerson. – 2016. – s.84-89.
2. **Ribczun** Yu. V. Korekciyne navchannya z rozvy`tku movlennya ditej molodshogo doshkil`nogo viku iz ZNM [programno-metod. kompleks] / Yuliya Valenty`nivna Ribczun. – K. : Osvita Ukrayiny`, 2011. – S. 47–50.
3. **Ty`shhenko** V. Iyerarxiya fonematy`chny`x procesiv v ontogenezi dy`tyachogo movlennya //Teoriya i prakty`ka suchasnoyi logopediyi: Zbirny`k naukovy`x prac` : Vy`p.4. –K.: Aktual`na osvita, 2007. – s.3-18.

Брушневская И.Н. Закономерности развития фонематических процессов у детей пятого года жизни с общим недоразвитием речи

В статье автор представляет результаты экспериментального исследования сформированности фонематических процессов у детей пятого года жизни с общим недоразвитием речи (ОНР). Анализирует и характеризует выявленные механизмы нарушений, акцентирует внимание на их взаимообусловленности. Указывает на то, что механизмы нарушения фонематических составляющих речевой деятельности у детей с ОНР неоднородны, о чем свидетельствует различная симптоматика проявления данного вида речевого нарушения. Характер нарушений свидетельствует о недостаточной сформированности фонематических представлений впоследствии неустойчивости и изнурительности фонематического внимания, недостаточной сформированности фонематического восприятия, фонематического слуха и фонематического анализа, имоверного прогнозирования на фонологическом уровне речевой деятельности. Констатирует, что выявленные недостатки являются одной из причин недостаточной сформированности речевой деятельности у детей данной категории. На основе полученных результатов будет разработано содержание методики формирования коммуникативного компонента у детей пятого года жизни с ОНР.

Ключевые слова: дети пятого года жизни, общее недоразвитие речи, речевая деятельность, фонематическое восприятие, фонематический анализ, фонематический слух.

Brushnevska I. Patterns of the phonemic processes development of five years old children with general speech impairment

The study the main components of the children's speech activity are of a great importance at the present stage of the special pre-school pedagogy development. Scientists use the latest scientific data about the psycholinguistic structure of speech activity, its psychological mechanisms. The problem of forming the communicative component of

children's speech activity in dysontogenesis are analyzed in a small number of works in the field of speech therapy (L. Andrusyshyna, J. Ribcun, E. Sobotovich, W. Tishchenko and others). It confirms the relevance of further research in this field.

The author of this article presents the results of experimental studies of the phonemic processes formation of five years old children with General Speech Impairment (GSI). She analyzes and characterizes the violation mechanisms and indicates their interdependence. The author notes that the impairment mechanism of the phonemic component of speech activity of children with GSI is heterogeneous because of the dissimilar symptomatology of given dysontogenesis. The nature of the impairment indicates the insufficiency of the phonemic notions formation due to the instability and derogation of phonemic attention, insufficient development of the phonemic awareness, hearing and analysis, probabilistic forecasting on the phonological level of speech activity. The author points that the identified deficiencies are one of the reasons for the insufficient development of a speech activity in specified category of children. We will work out the methodological content of the communicative component formation of five years old children with GSI on the basis of these results.

Keywords: five years old children, General Speech Impairment, speech activity, phonemic perception, phonemic analysis, phonemic hearing.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2017 р.

Статтю прийнято до друку 19.04.2017 р.

Рецензент: д.п.н., проф. А.В.Лякішева

УДК 371.13:376.112.4

Гудзь К. П.

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається проблема формування готовності майбутніх фахівців початкових класів до взаємодії молодших школярів з порушеннями психофізичного розвитку, представлено характеристику теоретичних основ соціально-педагогічної діяльності. Виділено педагогічні умови становлення професійно-особистісної готовності педагога до роботи з дітьми із порушеннями в розвитку. Окреслено та коротко охарактеризовано модель соціальної компетентності майбутнього фахівця початкових класів до взаємодії молодших школярів з особливостями психофізичного розвитку. Особливу увагу акцентовано на формуванні готовності майбутнього фахівця до роботи в інклюзивному середовищі.

Ключові слова: готовність, майбутній фахівець, компетентність педагога, інклюзія, професійно-особистісна готовність педагога, діти з порушеннями психофізичного розвитку.

Актуальною проблемою суспільства у вирішенні питань соціальних та професійних стереотипів є інклюзивна освіта як закономірний етап розвитку системи освіти дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку. Її ефективне впровадження у загальноосвітній навчальний заклад залежить від гідної професійної підготовки кваліфікованих кадрів, що потребує внесення певних змін в навчальний процес.

Важливим аспектом у процесі підготовки фахівців окремих спеціальностей є обґрунтування особливих методик і технологій їх діяльності, особливо в умовах інклюзивної освіти, та закономірний етап розвитку національної системи освіти. Оскільки інклюзія включає поглибленні соціальні аспекти діяльності навчально-виховного закладу (створення морального, матеріального та педагогічного середовища, пристосованого до освітніх потреб кожної дитини, командна робота, співпраця з батьками), значущості набуває саме проблема підготовки учителів, здатних працювати з різними категоріями дітей із порушеннями. Однією з умов успішного впровадження інклюзивної освіти у шкільних навчальних закладах є професійна готовність, що являє собою динамічне, інтегративне, особистісне утворення та передбачає наявність і мобілізацію спеціальних знань, умінь і навичок її реалізації [4].

Досвід інших країн переконливо доводить, що для фахівців, які вже працюють у навчальних закладах, ефективними шляхами професійної підготовки є курси підвищення кваліфікації, теоретичні та практичні семінари, тренінги тощо.

Серед провідних українських педагогів, що працюють у напрямку дослідження сутності й специфіки інклюзивної освіти та методологічних основ її впровадження в навчально-виховний процес